ISSN 1727-1584

КОНЦЕПТУАЛЬНО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОСТІ, ПРАВА І БЕЗПЕКИ

Р.Г. БОНДАР

Харківський національний університет внутрішніх справ

УДК 342.534

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ГАРАНТІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕПУТАТІВ ПАРЛАМЕНТУ: ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН[1]

Узагальнено систему соціально-економічних гарантій діяльності членів парламенту в зарубіжних країнах, запропоновано їх класифікацію за змістом, здійснено порівняльно-правовий аналіз чинного Закону "Про статус народного депутата України" на предмет його відповідності світовим стандартам у даній сфері.

У системі гарантій депутатської діяльності чільне місце посідають заходи соціально-економічного характеру, адже належне виконання депутатських повноважень в сучасних умовах вимагає значних матеріально-фінансових витрат, які має перебрати на себе держава. До цієї проблеми зверталися у своїх дослідженнях А.З. Георгіца [1, с.178-182], Н.Г. Григорук [2], Д.А. Ковачев [3], О.М. Матвєєва [4, с.136-142], О.І. Радченко [5, с.112-118], В.Є. Чиркін [6, с.351-355], В.М. Шаповал [7, с.68-71] та ін. Проте усі згадані державознавці розглядали соціально-економічні гарантії депутатської діяльності тільки побіжно, сегментарно, що не відповідає значущості даної проблеми для конституційно-правової теорії і практики державного будівництва.

З урахуванням вищеозначеного, метою пропонованої статті є з'ясування всього розмаїття соціально-економічних гарантій депутатської діяльності, передбаченого конституційним законодавством зарубіжних країн, їх систематизація, порівняння із системою гарантій, передбачених Законом України "Про статус народних депутатів України", з'ясування ступеня відповідності національного законодавства світовим стандартам у даній сфері та основних шляхів його удосконалення. Новизна статті полягає у тому, що в ній вперше використано компаративістський підхід до аналізу гарантій депутатської діяльності з урахуванням новітніх змін у конституційному законодавстві зарубіжних країн.

Питання про соціально-економічні гарантії діяльності депутатів є таким же давнім, як і сам парламентаризм. Зокрема, одна з перших згадок про винагороду членам парламенту датована ще XIII ст. Уже тоді англійські графства і містечка надавали своїм представникам певні кошти, щоб ті могли відвідати Парламент: рицарі отримували по 4 шилінги, а городяни і бюргери – по 2 шилінги за кожен день роботи Парламенту. Ця норма зберігала чинність в Англії протягом усього Середньовіччя, хоча в окремих місцевостях мали місце відхилення як у бік збільшення, так і в бік зменшення вказаної платні. Відомо, наприклад, що двом представникам Лондона у 1296 р. сплачували по 10 шилінгів на день, тоді як у 1463 р. містечко Веймут видало своїм представникам замість грошової платні 500 макрелей. Однак наприкінці XVII ст. оплата праці депутатів їх власними виборцями була повністю припинена [8, с.3-4].

Питання про оплату праці професійних парламентарів було поновлене на хвилі буржуазно-демократичних революцій XVIII-XIX ст., в умовах становлення парламентських установ сучасного типу в Західній Європі та Північній Америці. Оскільки ці установи мали працювати на постійній основі, а депутати – брати безпосередню участь в розробці, ініціюванні й прийнятті законів та інших рішень з найважливіших державних питань, то така діяльність потребувала професіоналізму й значних матеріальних витрат. Належне виконання депутатських повноважень вимагало консультацій спеціалістів, постійного проживання у столиці й водночас регулярного відвідування виборчих округів, систематичного користування зв'язком тощо.

[1] Первинна рекомендація з напрямку досліджень: канд. юрид. наук Серьогін В.О. (ХНУВС).

ISSN 1727-1584

Тому вже перша писана конституція – Конституція США 1787 р. – встановила у розд.6 ст.I, що сенатори і представники отримують за свою службу винагороду, яка встановлюватиметься законом і сплачуватиметься казначейством Сполучених Штатів. У 1848 р., після революційних подій і проголошення Другої Республіки, депутатську винагороду було встановлено у Франції.

Дещо спізнилася із запровадженням депутатської платні Великобританія. Протягом XVIII і більшої частини XVIII ст. місце у Палаті громад надавало багато зисків, тому самі претенденти згодні були сплачувати великі суми за нього. Питання про оплату праці парламентарів було поставлене в британській Палаті громад ще у 1780 р. спеціальним комітетом під керівництвом Ч.Дж. Фокса, однак не отримало підтримки депутатського корпусу. У подальшому відповідні законопроекти подавалися ще шість разів, але кожного разу вони відхилялися парламентською більшістю. І тільки в 1911 р. уряд погодився сплачувати з державних фондів по 400 фунтів стерлінгів кожному депутату Палати громад. Тодішній міністр фінансів, Ллойд Джордж, обґрунтовуючи пропоновані зміни, зауважував: "Пропозиція про виплату 400 фунтів стерлінгів в якості платні членів Парламенту – це не визнання важливості депутатської служби, це – не винагорода, це – не компенсація, це – навіть не заробіток. Це – тільки грошова допомога, і я думаю – мінімальна допомога, – яка дозволить людям прибути сюди; людям, які могли б добре прислужитися державі, і відсутність яких у Парламенті була б величезною втратою для держави, але які не можуть бути тут, оскільки їхні статки не дозволяють їм це зробити" [8, с.5].

На початку XX ст. теза про оплачуваність депутатської діяльності стала аксіомою буржуазного конституціоналізму.

Соціалістична доктрина народного представництва, що сформувалася і вперше була реалізована в радянській Росії, навпаки, виходила з того, що депутат має здійснювати управління державою, не залишаючи своєї основної роботи. Система представницьких установ при цьому розглядалася як певна "працююча корпорація". Відповідно, здійснення депутатських повноважень визнавалося як неосновна діяльність, що здійснюється після виробничої, як правило, у позаробочий час і не підлягає особливій оплаті, за виключенням відшкодування видатків, пов'язаних з виконанням таких повноважень, чи втраченого заробітку. Такий підхід і сьогодні зберігається в тих країнах, які залишаються на соціалістичному шляху розвитку. Наприклад, у ст.82 Конституції Республіки Куба сказано: "Статус депутата не тягне за собою ані особистих привілеїв, ані матеріальних вигод. Протягом часу реального виконання своїх функцій депутати отримують ту ж заробітну плату чи ту ж винагороду за місцем роботи і підтримують зв'язок з ним з усіма наслідками" [9, с.513].

Можливість депутатів зберігати попереднє місце роботи передбачена і в законодавстві деяких країн західної демократії, але в цьому випадку їхня депутатська винагорода зменшується (в Австрії – на 20 %) [10, с.243].

Проте слід відзначити, що функціонування парламенту на постійній основі є загальним правилом сучасного конституціоналізму, а парламентська винагорода визнається у переважній більшості сучасних держав як цілком нормальне явище, розглядається як умова повноцінної реалізації депутатських повноважень і додаткова гарантія свободи та незалежності депутата [9, с.566]. Право на отримання депутатом винагороди за виконання своїх повноважень отримало в державознавчій науці назву "депутатський індемнітет" (від лат. "indemnitas" – безвтратність), однак у конституційному законодавстві цей термін зустрічається рідко, переважно в англомовних країнах.

Депутатський індемнітет у конституційному законодавстві може бути закріплений різними способами: 1) декларований у Конституції й деталізований у спеціальному законі; 2) закріплений виключно на рівні спеціального закону; 3) закріплений на рівні закону й деталізований у регламенті парламенту (чи відповідної палати). Але за будь-яких умов, для провідних країн західної демократії, притаманна повна відкритість (транспарентність) усіх питань, пов'язаних з матеріально-фінансовим забезпеченням діяльності депутатського корпусу, як і державного апарату в цілому. На цьому тлі негативно вирізняються країни СНД, в яких питання, пов'язані з матеріально-фінансовим забезпеченням усіх ланок державного механізму, досі залишаються необґрунтовано втаємниченими від населення. Офіційні дані про розміри депутатської платні та інші елементи депутатського індемнітету фактично відсутні, про них лише згадується у спеціальних законах, присвячених статусу членів парламенту [11, 12]. Зовсім інший, позитивний приклад гласності в питаннях щодо соціально-економічних гарантій депутатської діяльності подають країни Балтії, де в ЗМІ та на офіційних вебсайтах парламентів можна знайти розгорнуту інформацію про розміри платні кожного з депутатів та інші питання їхнього індемнітету.

На сьогодні депутатський індемнітет є комплексним поняттям, що включає в себе декілька прав-гарантій депутата:

1. *Право на депутатську платню (оклад, грошове утримання).* Ця частина депутатського індемнітету є основною і передбачена в усіх країнах, де парламентарі працюють на професійних засадах. Зазвичай розмір винагороди прирівнюється до окладів членів уряду (Австрія, Білорусь, Великобританія, Росія) або вищих державних службовців (Фінляндія, Франція, Японія). У країнах Прибалтики платня депутата парламенту пов'язана із середньою по країні: в Естонії використовується коефіцієнт 4 [13], а в Латвії – 3,2 [14]. Розмір винагороди може ставитися в залежність до ступеня участі депутата в роботі палати, членом якої він є (Франція), від стажу депутатської діяльності, роботи в комітетах (Австрія) тощо. Оклад виплачується депутату щомісяця, хоч його розмір у деяких країнах визначається загальною сумою на рік.

За останніми даними в Азербайджані члени парламенту отримують 2 млн. манатів (404 долара) на місяць [15], у Республіці Білорусь – 1 млн. 600 тис. рублів (736 доларів) на місяць [12], у Бразилії – 12,8 тисяч реалів (майже 5 тис. доларів) на місяць [16], у Великобританії – 59 тис. фунтів стерлінгів на рік [8, с.5], в Індії – 12 тис. рупій на місяць [17, с.4], у Канаді – 114,7 тис. доларів на рік [18], у Латвії – близько 900 латів (450 доларів) на місяць [19], у Новій Зеландії – 110 тис. доларів на рік [20], у США – 158,1 тис. доларів на рік [21], у ФРН – 7 тис. євро на місяць [22].

2. *Право на надбавки і доплати до депутатської платні.* Ця частина індемнітету сплачується щомісячно і має персоніфікований характер, тобто її розмір для кожного з депутатів є різним. Надбавки і доплати мають за мету

ISSN 1727-1584

диференціювати розміри отримуваних депутатами коштів залежно від їхнього внеску в загальну роботу парламенту. Найбільш поширеними є доплати парламентському керівництву, головам постійних і тимчасових комісій.

В окремих країнах передбачається виплата *добових* на харчування та поточні видатки депутатів. Наприклад, депутат парламенту Індії отримує добові у розмірі 500 рупій за кожен день, коли він брав участь у парламентській сесії чи іншим чином виконував депутатські повноваження [17, с.4].

Законодавством деяких країн передбачається виділення коштів депутатам *на представницькі видатки.* Так, в Естонії депутати щомісячно отримують на представницькі потреби 20 % від розміру посадового окладу, тобто 5082 крони, які не обкладаються податком.

Але найбільше доплат і надбавок для парламентарів передбачено законодавством країн СНД. Зокрема, ст.26 Закону Республіки Молдова "Про статус депутата Парламенту" 1994 р. передбачає, що депутат має право на отримання, крім основної заробітної плати, ще чотирьох видів надбавок і доплат: 1) надбавки за трудовий стаж; 2) надбавки за вчений ступінь; 3) винагороду за кожен день участі в пленарних засіданнях Парламенту, в роботі комісій і засіданнях Постійного бюро; 4) добових [23].

3. *Право на повне або часткове звільнення депутатської платні від сплати податків.* За загальним правилом грошове утримання депутата не обкладається податками як прояв високої поваги з боку держави до праці народних представників. Проте є й виключення. Зокрема, депутати Бундестагу ФРН сплачують податок з отримуваної ними платні, але не вносять плату до страхового і пенсійного фондів [24, с.312].

4. *Право на отримання коштів для утримання допоміжного персоналу.* Кожен професійний парламентар потребує допомоги в організації своєї роботи в столиці та виборчому окрузі, в консультаціях з боку фахівців тощо. Для цього законодавством передбачається право депутата наймати допоміжний персонал (секретарів, референтів-консультантів, помічників тощо) з оплатою їхньої праці за рахунок коштів, передбачених у державному бюджеті на забезпечення роботи парламенту. Обсяг фінансових коштів, що надається депутатові для утримання свого апарату, як правило, є прямо пропорційним до ліміту його штатної чисельності. Наприклад, кожен член Палати представників Конгресу США окрім платні отримує 432 тис. доларів на рік на оплату свого апарату. Сенатори на ці цілі отримують різні суми, залежно від чисельності населення відповідного штату – від 150 до 400 тис. доларів [25, с.210]. Членам британської Палати громад починаючи з 2003 р. щорічно виділяється 60 тис. фунтів стерлінгів для утримання штату секретарів і помічників у виборчих округах, розташованих поза межами Лондона, і ще по 3,5 тис. фунтів стерлінгів – на кожного працівника апарату, повністю задіяного в Лондоні, але не більше як 70 тис. фунтів стерлінгів загалом. Ті ж депутати, чий виборчий округ розташований в межах столиці, отримують загальну суму в 70 тис. фунтів стерлінгів [26, с.3]. В Індії депутат парламенту отримує кошти на утримання допоміжного персоналу в розмірі 10 тис. рупій для апарату в столиці і ще стільки ж – для роботи у виборчому окрузі [17, с.7].

5. *Право на отримання коштів для наймання, обладнання й утримання офісу.* Професійне виконання депутатських повноважень потребує спеціально обладнаних приміщень: робочих кабінетів, приймалень, архіву тощо. При цьому, як правило, депутати мають службові приміщення як у столиці, так і в тому окрузі, від якого вони обрані. Оплата оренди таких приміщень компенсується депутатові або в повному обсязі (але в цьому випадку лімітується площа орендованих приміщень, як в США), або компенсується йому за рахунок бюджетних асигнувань (як в Індії).

6. *Право на отримання коштів для наймання квартири для проживання.* Службового житла депутатам у переважній більшості зарубіжних країн не надається. Натомість їм видаються кошти для найму житла. Наприклад, депутат французького парламенту отримує фіксовані суми у розмірі ¼ його винагороди, на наймання житла й службові витрати [27, с.145]. Виключення становлять хіба що Індія та країни СНД, в яких новообраним депутатам безкоштовно надається службове житло.

7. *Право на транспортні пільги.* Ефективне виконання депутатських повноважень вимагає мобільності, регулярного переїзду між столицею і виборчим округом, відвідування багатьох об'єктів, які розташовані на значній відстані один від одного. Відповідно, депутати мають потребу в належному транспортному обслуговуванні. Ця проблема вирішується, як правило, двома шляхами: забезпеченням службовим автотранспортом та пільгами на користування державним міським і міжміським транспортом. Так, японський депутат має право на службовий автомобіль, а його фінський колега безкоштовно користується послугами таксі в Хельсінкі та околицях столиці в радіусі 30 км [28, с.440]. Члени Конгресу США мають право на безкоштовний транспорт, у тому числі при закордонних поїздках; їм також оплачуються дорожні видатки на 15 поїздок, здійснених у свої округи протягом сесії. Французький парламентар може 40 разів на рік безкоштовно здійснити переліт до свого виборчого округу й у зворотному напрямку [29, с.514]. У Латвії депутатам парламенту транспортні видатки компенсуються, але тільки тим, хто проживає поза межами столиці [14]. У Великобританії парламентареві компенсуються видатки не тільки на автомобільний транспорт, але й за користування велосипедом чи мотоциклом [8, с.2].

8. *"Поштовий привілей" – право на безкоштовне користування поштовими послугами.* Ця гарантія передбачена конституційним законодавством переважної більшості країн світу. Вона надає парламентарям можливість підтримувати постійний зв'язок з виборцями, успішно рекламувати перед ними свою діяльність і тим самим формувати напередодні виборів сприятливу громадську думку. Останніми роками ця гарантія доповнилася правом депутата на безкоштовне користування електронною поштою.

З "поштовим привілеєм" тісно пов'язане *право на безкоштовне користування або на компенсацію за користування телефонним і телеграфним зв'язком.* Як правило, депутатам надається можливість безкоштовного користування державними засобами зв'язку. Така гарантія передбачена для парламентарів Азербайджану, Великобританії, Індії, США, Росії та багатьох інших держав. У Латвії видатки на зв'язок компенсуються.

В Індії член парламенту має право на безкоштовне встановлення двох стаціонарних телефонів: за місцем його проживання в столиці та у штаті, який він представляє чи в

ISSN 1727-1584

якому проживає. До 100 тис. міських розмов чи еквівалентна кількість міжміських розмов депутата сплачуються з держбюджету. Депутат, виборчий округ якого розташований більш як за тисячу км. від Делі, має право на додаткові 10 тис. безкоштовних дзвінків. Кожному індійському парламентареві надається також стільниковий телефон з лімітом у 10 тис. безкоштовних дзвінків на рік [17, с.6].

З поширенням стільникового зв'язку витрати на телефонні розмови суттєво зросли. Наприклад, в Азербайджані витрати на телефонні переговори окремих депутатів перевищували 50-70 тисяч доларів на рік, що змусило Міллі меджліс у 2004 р. вдатися до лімітування телефонних переговорів, що здійснюються за рахунок держбюджету [15].

9. *Право на пільги по оплаті комунальних послуг.* З метою зменшення депутатських видатків і створення належних соціально-побутових умов для їхньої діяльності у багатьох країнах світу передбачені пільги для членів парламенту щодо сплати комунальних послуг. Такі видатки компенсуються депутатам (повністю чи частково), або для них передбачається знижка по тарифах. Наприклад, кожен депутат парламенту Індії має право на безкоштовне користування електроенергією за місцем проживання в обсязі 50 кВт. і водою в обсязі 4 тис. кілолітрів на рік [17, с.5], тоді як парламентарі в Таджикистані мають знижку на 50% при оплаті всіх комунальних послуг.

10. *Право на пільгове медичне обслуговування.* Для депутатів парламенту створюються спеціальні медичні заклади чи пункти надання медичної допомоги. Законодавством передбачається безкоштовне (Росія, США) або пільгове (Індія) лікування депутатів.

11. *Право на страхування життя й здоров'я.* Діяльність парламентаря як політичного діяча іноді пов'язана з ризиком для життя і здоров'я, тому в переважній більшості держав передбачається обов'язкове державне страхування даної категорії осіб. Обсяг страхових виплат встановлюється або в певній грошовій сумі, або у розмірі кількох річних винагород депутата. Так, конгресмени США мають право на страхування життя на суму в 45 тис. доларів і право на страхування здоров'я (40 % внесків в останньому випадку сплачується з бюджету) [3, с.83]. У Великобританії страхова сума становить 4-річний розмір платні депутата [8, с.8-9].

В Азербайджані депутати Меллі меджлісу мають право на страхування свого життя у розмірі 5-річної депутатської платні. У випадку смерті депутата його сім'ї сплачується 100 % цієї суми, при отриманні ним I групи інвалідності – 80 %, II групи – 60 %, III групи – 40 %. У випадку отримання тілесних ушкоджень без встановлення інвалідності депутат отримає 20 % страхової суми, а у випадку отримання легких ушкоджень – 5 % [15].

12. *Право на пільгове пенсійне забезпечення (Індія, Канада, Росія, США, Нова Зеландія).* Відповідальна й почесна робота професійного парламентаря має позначатися й на соціальному забезпеченні даної категорії осіб. У переважній більшості країн для депутатів, що досягли пенсійного віку, передбачено виплату підвищеної пенсії, або доплати до звичайної пенсії за віком. При цьому, як правило, враховується тривалість членства в парламенті. Наприклад, конгресмени США отримують в середньому 49 тисяч доларів пенсії. При цьому максимальний розмір пенсії може досягати (залежно від стажу роботи в парламенті) 80 % від середнього розміру оплати праці конгресмена за три найбільш високооплачувані роки його перебування на посаді. Максимальна пенсія конгресмена США, на яку він отримує право по досягненні 50-річного віку, складає на сьогодні 126,5 тис. доларів на рік [21]. Порівняно з американськими колегами, парламентарі Канади отримують значно меншу пенсію – всього 28,5 тис. доларів на рік [18].

В Індії передбачено право кожного, хто обирався членом парламенту, на отримання мінімальної пенсії у розмірі 3 тис. рупій на місяць. Особа, яка здійснювала депутатські повноваження більше 5 років, має право на доплату до пенсії з розрахунку по 600 рупій за кожен рік, що перевищує зазначений 5-річний термін.

Певні особливості має пенсійне забезпечення австралійських парламентарів, які по досягненні 55-річного віку мають право на доплату до пенсії у розмірі до 50 % від депутатської платні. Однак пенсія сплачується тільки тим особам, які припинили депутатські повноваження і, відповідно, не отримують заробітної плати депутата [30].

Розмір депутатської винагороди періодично переглядається з урахуванням загальноекономічних показників. Зокрема, в США за період 1938-1997 рр. Конгрес США підвищував заробітну плату своїм членам і рівень мінімальної оплати праці у співвідношенні 21:9. За останні 15 років (з 1990 р. по 2005 р.) платня конгресменів і сенаторів зросла зі 120 тис. до 158 тис. доларів на рік. Проте остання 27-ма поправка до Конституції США забороняє парламентарям збільшувати собі платню (таке підвищення, якщо відповідний закон буде прийнятий, діє тільки з наступного складу парламенту). В цілому, можна констатувати, що у переважній більшості країн світу парламентарі самі встановлюють собі розмір платні, враховуючи при цьому середній рівень оплати праці (як правило, в реальному секторі економіки), темпи інфляції, можливості держбюджету, настрої виборців тощо. У деяких країнах (Австралія, Великобританія, Індія та ін.) створюються спеціальні незалежні органи, наділені правом подавати на розгляд парламенту пропозиції щодо розмірів депутатського індемнітету.

Окремі соціально-економічні гарантії зберігаються за депутатами парламенту й після закінчення строку їх повноважень, а деякі поширюються й на подружжя депутата. Наприклад, в Індії колишні члени парламенту мають право на безкоштовний проїзд будь-якою залізницею: з компаньйоном – у вагонах другого класу, а самостійно – у вагонах першого класу. Чоловік чи дружина депутата парламенту Індії, що проживає на відстані більш як 300 км. від м. Делі, має право на безкоштовний проїзд до столиці чи у зворотному напрямку, але не більше як 8 разів на рік [17, с.9].

Проведене дослідження дає підстави для наступних висновків:

1. Система соціально-економічних гарантій депутатської діяльності у переважній більшості зарубіжних країн є якщо не аналогічною, то подібною, і включає низку прав, у тому числі: на депутатську платню, надбавки і доплати до неї; на повне або часткове звільнення депутатської платні від сплати податків; на отримання коштів для утримання допоміжного персоналу, наймання, обладнання й утримання офісу, наймання житла; на транспортні пільги; на безкоштовне користування поштовими послугами і засобами зв'язку; на пільги по оплаті комунальних послуг; на соціальне страхування та пенсійне забезпечення.

2. Усі вищеназвані гарантії депутатської діяльності пе-

ISSN 1727-1584

редбачені й чинним Законом України "Про статус народного депутата України". Проте вітчизняне конституційне законодавство, так само як і законодавство країн СНД, виходячи з радянської політико-правової традиції, значно розширює коло соціально-економічних гарантій депутатської діяльності. Наприклад, законодавство провідних країн західної демократії не знає ні доплат за науковий ступінь, ні права на санаторно-курортне обслуговування, ні права на першочергове поселення в готелі, ні широкого переліку гарантій трудових прав депутатів.

3. Конституційним законодавством зарубіжних країн, як правило, передбачаються певні механізми, які б гарантували державу від марнотратства з боку парламентарів при вирішенні питань матеріально-фінансового забезпечення своєї діяльності. В Україні таких юридичних механізмів поки що не існує.

4. Україна суттєво відстає від країн західної демократії у питаннях забезпечення гласності (транспарентності) питань, пов'язаних з матеріально-фінансовим забезпеченням депутатської діяльності.

5. При встановленні розміру оплати праці народних депутатів України варто запозичити досвід країн Прибалтики і привести його у відповідність до середнього рівня оплати праці в реальному секторі економіки.

Цілком зрозуміло, що в межах однієї статі не можливо охопити увесь комплекс проблем, пов'язаних з матеріально-фінансовим забезпеченням діяльності парламентарів. Зокрема, потребують більш детального вивчення питання соціального страхування і пенсійного забезпечення депутатів, структури грошового утримання депутатів тощо. Успішне вирішення означених питань сприятиме не тільки підвищенню ефективності депутатської діяльності, але й здатне забезпечити істотну економію матеріальних ресурсів держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Георгіца А.З. Сучасний парламентаризм: проблеми теорії та практики. –Чернівці: Рута, 1998. –332 с.
2. Григорук Н.Г. Гарантії діяльності народних депутатів України // Вісник Львівськ. ін-ту внутр. справ. –2001. – № 2. –С.69-76.
3. Депутат парламента в зарубежных государствах /Отв. ред. Д.А. Ковачев. –М.: Юрид. лит., 1995. –112 с.
4. Матвеева О.М. Правовое положение депутата в парламентах стран Западной Европы: Дис… канд. юрид. наук: 12.00.02. –Екатеринбург: Урал. гос. юрид. акад, 1994. –252 с.
5. Радченко О.І. Статус народного депутата України: проблеми теорії і правового регулювання: Дис... канд. юрид. наук: 12.00.02 /НУВС. –Х., 2005. –195 с.
6. Чиркин В.Е. Конституционное право: Россия и зарубежный опыт. –М.: Зерцало, 1998. –448 с.
7. Шаповал В.М. Зарубіжний парламентаризм. –К.: Основи, 1993. –143 с.
8. Members' pay, pensions and allowances // House of Commons Information Office Factsheet M5. –Members Series, Revised June 2005. –19 p.
9. Сравнительное конституционное право /Ред. кол.: А.И. Ковлер, В.Е. Чиркин (отв. ред.), Ю.А. Юдин. –М.: Манускрипт, 1996. –729 с.
10. Чиркин В.Е. Конституционное право зарубежных стран: Учебник. –М.: Юристъ, 1997. –568 с.
11. Каста неприкасаемых или Что терять депутатам? [Электронный ресурс]. –Режим доступа: http://lenta.ru/articles/2002/01/18/duma/Printed.htm.
12. Остапович И. Тайны зарплаты депутатов // «Аргументы и Факты» в Белоруссии. –26.01.2005. -№ 4.
13. Союз Отечества хочет отвязать зарплату депутатов от средней по стране [Электронный ресурс]. –Режим доступа: http://www.gazeta.ee/print/523.
14. В Сейме скептически оценивают инициативу замораживания зарплат депутатов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.news.fast.lv/arhive/?id=1535.
15. Алиев Н., Мамедова Ф., Алекперов Э. Депутатов возьмут в «ежовые рукавицы»: Несмотря на высокие доходы, народные избранники слишком много звонят за рубеж за счет государства // ЭХО: Общественно-политическое обозрение Азербайджана. -14.08.2004. -№ 156.
16. Бразильский парламент решил не повышать зарплату депутатов [Электронный ресурс]. –Режим доступа: http://www.topnews.com.ru/2/4014/2005-3-3/index.html.
17. Narain Y. General information for members of Rajyasabha. –New Delhi, 2004. –24 p.
18. MP Pensions // http:www.pwgsc.gc.ca/text/factsheets /mp_pensions-e.html.
19. В июле на зарплаты депутатов – 90 000 Ls [Электронный ресурс]. –Режим доступа: http://www.news. fast.lv/arhive/?id=1322.
20. MP's pay [Электронный ресурс]. –Режим доступа: http://www.decisionmaker.co.nz/guide2003/hpw/mpsdo.html# pay.
21. Kahn R. Coyote Speaks [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.courthousenews.com/Editorials /kahn/coyote146.htm.
22. Золовкин С. Скромный пиджак для концлагеря: Новый немецкий парламент начал работу с пробивания льгот депутатам // Новые известия. –31.10.2005.
23. Закон Республики Молдова «О статусе депутата Парламента» от 07.04.1994 г., № 39-XIII (с изм. и доп.) // Monitorul Oficial. –2005. –№ 59-61. –Ст.200.
24. Георгіца А.З. Конституційне право зарубіжних країн: Підручник. –Тернопіль: Астон, 2003. –432 с.
25. Арбузкин А.М. Конституционное право зарубежных стран: Учебник. –М.: Юристъ, 2004. –666 с.
26. Members' office costs – the new system // House of Commons Library. Research Paper. –2001. –№ 01/88. –8 November.
27. Конституционное (государственное) право зарубежных стран: Учебник. -В 4-х т. –Т.3. Особенная часть. Страны Европы /Отв. ред. Б.А. Страшун. –М.: БЕК, 1998. –764 с.
28. Арановский К.В. Государственное право зарубежных стран: Учебник. –М.: Изд. гр. «ФОРУМ-ИНФРА-М», 1998. –488 с.
29. Конституционное (государственное) право зарубежных стран: -Т.1-2. Часть общая: Учебник /Отв. ред. Б.А. Страшун. –М.: БЕК, 1999. –784 с.
30. A brief outline of the new Parliamentary superannuation arrangements [Электронный ресурс]. –Режим доступа: http://www.finance.gov.au/super/new_parliamentary_arrangements.html.

Надійшла до редколегії 20.03.2006

ISSN 1727-1584

БОНДАРЬ Р.Г. СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ГАРАНТИИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ДЕПУТАТОВ ПАРЛАМЕНТА: ОПЫТ ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН

Обобщена система социально-экономических гарантий деятельности членов парламента в зарубежных странах, предложена их классификация по содержанию, осуществлен сравнительно-правовой анализ действующего Закона "О статусе народного депутата Украины" на предмет его соответствия мировым стандартам в данной сфере.

***

BONDAR R.G. SOCIAL AND ECONOMIC GUARANTEE OF ACTIVITY PARLIAMENT DEPUTIES: EXPERIENCE OF FOREIGN COUNTRIES

The system of social-economic guarantees of parliament members in foreign countries is generalized, their classification under the contents is offered, the comparative analysis of a law in force "About the status of the People's Deputy of Ukraine" is carried out for its conformity to the world standards in the given sphere.

Ю.М. ДМИТРІЄНКО
канд. філос. наук, доц.
Київський національний університет ім. Т. Шевченка

УДК 159.922:316.64:165.242.2

СУЧАСНА АКАДЕМІЧНА ДУМКА ПРО ПРАВОСВІДОМІСТЬ

Запропоновано аналіз різних підходів до визначення природи й сутності правової свідомості у позитивному правознавстві.

Постперехідна українська правова реальність, яка є складною, зорієнтованою у розвитковому відношенні за пріоритетними нелінійними закономірностями, які позитивною правовою наукою важко осмислюються, але все ж таки остаточно інтерпретується у лінійній динаміці різних підходів до визначення природи й сутності правової свідомості, які є досить нерівнозначними. Ми вживаємо термін "лінійність" за аналогією терміну "нелінійність", але зі значенням протиставлення та антонімічності. Термін "нелінійність" – це фундаментальне поняття синергетики як нового теоретичного напрямку досліджень об'єктивної природи синергетики правосвідомості, на основі чого розроблена нова парадигма, яку ми називаємо парадигмою правової нелінійності. Нелінійність у синергетиці правосвідомості (синергетики процесуального права) та права (синергетики статичного права) позначає можливість нормативно несподіваних (але достатньо спрогнозованих та передбачених) швидких або оперативних змін напрямків протікання процесів актуального і неактуального нормотворення, їх багатоваріантність, множинність шляхів регулятивного розгортання, випадкового вибору одного з них як пріоритетного у межах певного, нормативно детермінованого поля регулятивних можливостей чинного права. У зв'язку з тим, що синергетика правосвідомості вводить нелінійний стиль правового мислення як домінантний, пов'язаний з феноменом штучного інтелекту, в ній широко застосовуються нелінійні математичні рівняння, які мають кілька нормативних розв'язань, якими описуються можливі шляхи еволюції правової системи у межах її необхідних і достатніх параметрів, визначених лінійною і нелінійною методологією правопізнання та правосвідомості в цілому. У такий спосіб ми визначаємо еволюційний розвиток правосвідомості як різноджерельного процесуального права, що має розвиткові фази – конкретно-історичні цикли соціальної активності, як певні правові конкретно-історичні епохи, у межах яких існує те чи інше позитивне право як система лінійних конкретно-історичних норм, що можуть розвитково змінюватись, зумовлених тією чи іншою специфікою регулятивного відношення первинних суб'єктів правосвідомості (фізичних осіб) до світу, до вторинних суб'єктів правосвідомості та до себе як суб'єктів правового, конкретно-історичного часо-простору, граничнонормативно ідентифікованого у ідейно-світоглядному відношенні у парадигмі тієї чи іншої Конституції. У зв'язку з цим позитивне право є у межах власних детермінант лінійно визначеним феноменом, що однозначно тлумачить реальність за логікою Основного Закону, отже, визначає правову реальність, виходячи з тих нормативних реалій та перспектив, що закладені у Конституції, яка далеко не завжди адекватно відповідає швидко змінюючимся правовим реаліям, а у зв'язку з цим вимагає постійної домодернізації та вдосконалення. Позитивна правова наука, лінійно верифікуючи складну нелінійну перехідну правову дійсність, що рухається, за проведеними дослідженнями, за сучасних пріоритетних векторів за закономірностями синергетики, не здатна оперативно та завчасно істинно визначити правову сутність нелінійних правових явищ, що домінують. Дана обставина виявляється у тому, що, наприклад, визначення правосвідомості, які існували тридцять років тому, за більшості випадків у сучасних підручниках і посібниках